

Det är intentionen som räknas – Några funderingar kring muslimska ideal och praktiker i globaliseringens tidevarv.

Jonas Svensson, FD, islamologi

Lägenheten är modernt inredd och ligger på tredje våningen i ett hyreshus i utkanterna av Nairobi, Kenya. Jag är i huvudstaden för att ordna med forskningstillstånd för mitt SIDA-projekt om islamisk utbildning och social utveckling, och behöver någonstans att vila ut medan jag väntar på planet tillbaka till Kisumu. Mina värdar är nya bekantskaper. Bekantas bekanta som öppnar sitt hem för några timmar. Naturligtvis vill de underhålla mig, såsom gästfriheten kräver. Jag har fått en kopp kaffe, men alla (samtliga kvinnor) är upptagna med matlagning och andra bestyr och ingen har tid att sitta ned och prata. Hur underhåller man en *mzungu* (viting) med ett intresse för islam. Man sätter naturligtvis på en DVD-skiva med predikningar på engelska om islams förträfflighet.

Islam på DVD

Det är inte första gången detta händer. Det är snarare regel än undantag att nya muslimska bekantskaper försöker introducera mig till böcker, filmer, ljudinspelningar och på senare tid piratkopierade multimediapresentationer med missionerande material. Förhoppningen är naturligtvis att jag ska övertygas. Några av de mest populära verken inom genren i Kenya är den turkiske Harun Yahyas angrepp på Darwin och utvecklingsläran, den sydafrikanske Ahmed Deedats interkonfessionella verbala boxningsmatcher och Yusuf Islams (tidigare Cat Stevens) självbiografiska skildringar av sin väg till sanningen.

Predikanten i det här fallet är en färgad amerikansk konvertit, Khalid Yasin, som förestår organisationen Islamic Teaching Institute. Själv hävdar han att han och hans organisation har omvänt mer än 5000 människor till islam efter 11 september 2001. Inspelningen är från en föreläsning i Australien som behandlar den ständigt återkommande frågan om KVINNAN OCH ISLAM. Jo, det är inte bara "Västvärlden" som intresserar sig för detta tema. Det är högst levande också i den inom-muslimska debatten. Den unga somaliska kvinna som letar fram filmen åt mig, och som mot filmens slut kommer och håller mig sällskap, säger själv att hon tycker predikan är mycket underhållande, att hon tycker predikanten är bra, samt att hon håller

med honom i mycket. Hon har fått (den piratkopierade) skivan av en vän i London.

Kvinnan ska veta sin plats

Khalid Yasin talar för det mesta behärskat och berör frågor om kvinnors klädsel, kvinnors plats i hemmet och i samhället, yrkesverksamma kvinnor, polygami och kvinnligt ledarskap. Vad han uppfattar som den korrekta islamiska attityden inom dessa områden, försvarar han med hänvisning till såväl de religiösa källorna, som till samhället och till naturen. Kritiken av västvärldens dekadens, ställt mot ett islamiskt religiöst ideal är framträdande, och när han kommer in på dessa frågor blir han lite mer exalterad. Man kan säga att det är en predikan enligt formulär 1A i den nutida inom-muslimska diskussionen om KVINNAN OCH ISLAM. Dock hör predikanten utan tvekan till de mer konservativa rösterna inom denna diskussion. Några exempel: Månggifte för män försvaras, och framhävs som naturligt, eftersom förhållandet mellan män och kvinnor i världen är 1:2. Fast egentligen går det fler kvinnor per man än så, eftersom man måste räkna bort alla homosexuella (som enligt Yasin tydligen samtliga är män). Kvinnor ska täcka sina "behag". Även om det inte är ett strikt religiöst krav att kvinnor ska bära bära ansiktsslöja, *niqab*, är det något som Gud uppskattar. De kvinnor som bär den typen av persedel får alltså pluspoäng hos honom (Gud alltså). Kvinnor och män, som inte är nära släkt eller gifta, ska inte vistas i samma rum, för då är djävulen där, beredd att fresta som den "viskare i människornas hjärta" han är. Kvinnor kan, i undantagsfall, tillåtas arbeta utanför hemmet, men endast med makens tillstånd. Deras naturliga plats är i hemmet, med barnen. Man får aldrig glömma att männen är kvinnors föreståndare (*qawwamun*) såsom det uttryckts i Koranen.

Jag har hört det mesta förut (även om beräkningen av förhållandet mellan världen manliga och kvinnliga befolkning var något nytt och underhållande). Grundstrukturen är densamma som man finner i så gott som alla liknande predikningar. Kvinnor är viktiga och värdefulla, men de ska veta sin plats. Platsen är given dem av Gud. Islams regler för förhållandet mellan könen är en lösning på samtidens problem, och överensstämmer med vad naturen kräver. Västvärlden försöker upphäva det naturliga med sin betoning på jämställdhet mellan könen.

Lära och praktik

Eftersom jag i princip har hört alla argument förut, är jag inte så fokuserad på själva predikan. Istället börjar en annan tanke snurra i huvudet. Den

unga kvinna som tyckte filmen var lämplig för mig och som uttryckte sin egen uppskattning av den, är i 25-årsåldern. Hon bär för tillfället jeans, men inte huvudduk. Hon har inga problem att sitta ensam med mig och prata. Hon har en Pol Kand från ett amerikanskt universitet i Nairobi och strävar högre; en kvinnlig urban karriärist med siktet inställt på ett toppjobb inom någon internationell biståndsorganisation. Hon talar gärna om sina bekanta (inklusive sina tidigare pojkvänner) från Europa (även Sverige) och USA. Mobiltelefon av senaste modell har hon till hands, och den piper hela tiden när kompisar skickar meddelanden om nattklubbsbesök, konserter, filmer som ska ses eller andra sociala begivenheter. Jag slås av tanken: Vad skulle Khalid Yasin säga om han var där just då? Skulle han kanske slita sitt glasses, men ack så islamiskt korrekta skägg och hota denna socialt aktiva kvinna i karriären med helvetets alla plågor för att hon så uppenbart bryter mot den kvinnoroll som han lägger sådan möda på att formulera. Jag känner att jag behöver få några svar.

”Exakt vad är det som du uppskattar i hans predikan?”, frågar jag. Svaret dröjer lite. Sedan säger hon att det framför allt är hans syn på kvinnor och deras viktiga roll som mödrar som hon gillar. Egentligen håller hon med honom i allt. Det är bara hans uppfattning att kvinnor inte bör arbeta utanför hemmet som hon inte kan ställa upp på. Detta gör mig inte mycket klokare. Jag ber henne om ett konkret exempel. ”Jo”, menar hon, ”han säger ju att kvinnor är värdefulla i samhället och att de ska respekteras”.

Månggifte ok men inte för mig

Detta kräver en ytterligare fördjupning, och jag börjar med en systematisk prövning av hur hon ställer sig i några av de centrala temata som tas upp i predikan. Hur är det till exempel med månggiftet? Jo, säger hon, det är klart att det finns ju många muslimska män i Kenya som har fler än en fru, och hon vill inte döma vare sig dem eller deras hustrur, men om *hennes* eventuellt framtida man skulle komma dragandes med en andra fru, så skulle hon riva upp himmel och jord. Hon skulle aldrig acceptera det. Som islamolog blir jag naturligtvis intresserad av det formellt juridiska och frågar om hon skulle låta skriva in i äktenskapskontraktet att om mannen skulle ta en andra hustru, så skulle detta vara en giltig skilsmäsoorsak. Hon ser frågande på mig. ”Nej, jag skulle bara dra.”

Hus- och hemskötsel

Men hur med förhållandet i hemmet mellan henne och hennes eventuella framtida make? Hur skulle de till exempel fördela hushållsarbetet? Hon kan

inte tänka sig att gifta sig med en man som inte tar lika stor del i hushållsarbetet som hon själv. Detsamma gäller omvårdnaden av eventuella barn. Hon vill inte ge upp sin karriär för att bli hemmafru. Hon har investerat så mycket i sin utbildning, och hon vill få utdelning på denna investering. Det skulle hon inte få om hon bara stannade hemma. Problemet är, enligt henne, att det finns så få (muslimska) män i Kenya som kan acceptera detta. Kanske vore det bättre med en svensk man. ”Muslim dock?”, infogar jag. ”Jo, det förstås” svarar hon.

Yta och innehåll

Hon börjar misstänka vartåt mina frågor lutar, blir osäker, och kommer själv in på frågan om beslöjning. Visserligen bär hon ibland *buibui* (fotsid svart dräkt som lämnar endast ansikte och händer bara) när hon går ut, och täcker därmed håret, men det är inte alltid. Det är mest för att folk inte ska prata. På nattklubben lämnar hon naturligtvis den i garderoben. Visst, menar hon, bör man som muslimsk kvinna täcka håret (hon säger inget om ansiktet), men personligen känner hon sig inte redo att ta detta steg ännu. Det skulle kräva så mycket. ”Förresten”, säger hon och byter spår, ”det är inte det yttre som är det viktiga. Det är intentionen, *niyya*. Gud ser till dina intentioner främst. Är dina intentioner de rätta, är de kläder du bär av mindre betydelse.” Hennes kusin, som kommer in i rummet, håller med. Det är intentionen som räknas när allt kommer omkring.

Konflikt?

Jag finner händelseförloppet och diskussionen intressant. Den unga kvinnan ger alltså uttryck för ett kvinnoideal som skulle kunna karakteriseras som liberalt och progressivt i det samhälle i vilket hon lever. Den centrala i detta ideal är självbestämmande, valfrihet, social mobilitet och jämställdhet mellan könen vad gäller vardagens möjligheter och förpliktelser. Detta formar hennes vardagliga liv. Samtidigt uttrycker hon uppskattning för islam, och för en predikant vars ideal så tydligt de totalt motsatta i det att han betonar uppfyllande av på förhand givna roller, underkastelse under sedan länge etablerade gudomliga, normer och tydligt accepterade av manlig överhöghet och privilegier. För en utomstående betraktare synes här ju finnas en konflikt, en konflikt som hon själv inte ser annat än om den tydligt påpekas för henne.

Individualiserad islam

Den unga kvinnan i mitt exempel är kanske inte representativ för unga muslimska kvinnor av idag. Men hon är säkerligen inte heller unik. Hon lever i den kosmopolitiska huvudstaden Nairobi och delar på sätt och vis erfarenheter och ideal med andra unga kvinnor i andra delar av världen, också med annan formell religionstillhörighet än den muslimska. Den kulturella globaliseringen innebär att hon också tar del av den marknad av livsåskådningar, ideal och andra kulturella varor som sprids över jorden, anammas och anpassas till lokala förhållanden. Denna situation formar henne i hennes världsåskådning och gör henne i vissa avseenden mer lik en kosmopolitisk ung karriärskvinna i Stockholm än en jämnårig kvinna i den av somalier dominerade North Eastern Province i Kenya. Mot denna globalisering står ett lokalt kulturellt arv som omfattas av delar av hennes faktiska omgivning (föräldrar, släkt, bekanta), ett arv som innefattar vad man uppfattar som islams bud om den ”ideala kvinnan”. Gud kräver i denna kontext att hon fyller rollen som god somalisk hustru och mor. Hon vill uppenbarligen inte släppa religionen, men hon vill heller inte anamma dess bud i traditionell tappning. Lösningen är hänvisningen till *niyya*. Detta är något jag ofta möter hos unga urbana muslimer i Kenya. Religionen blir till en fråga om samvetet hos den enskilde. Ofta kritiserar man föräldragenerationens fördömande attityd och krav på yttre konformitet, med hänvisning till att det Gud ser till är den enskildes intentioner. *Niyya* uttrycker en individualisering av religionen och utgör en möjlighet att kombinera viljan att vara självständig och ”modern”, med respekten för det kulturella arvet.

Glokalisering: det globala i det lokala

I denna situation blir också den uttryckta uppskattningen för den i mitt tycke konservativa Shaykh Khalid Yasins predikan möjligen begriplig, liksom den beundran man ofta möter bland unga, utbildade muslimer i Kenya för liknande material. Min hypotes är att det handlar mer om förpackningen än om budskapet. I det specifika fall som jag tagit upp har vi alltså att göra med en piratkopierad DVD-skiva, som skickats från London till förort i Nairobi, med en predikan på det nutida globala *lingua franca* engelska, av en amerikansk konvertit, ursprungligen framförd i Australien. *That's globalization for you!* Även om innehållet i predikan är konservativt och traditionellt, är själva distributionen och förpackningen hypermodern. Vid konsumtionen av detta material accepteras och utnyttjas det moderna, högteknologiska och globala samhället, samtidigt som materialets ”islamiska” innehåll ger det en aura av autenticitet och koppling till det lokala kulturella

arvet. Vad som faktiskt sägs i predikan är mindre viktigt än den förpackning i vilket denna predikan kommer. Budskapet, oavsett innehållet i själva predikan, och kanske till om med i direkt motsats till detta, är att islam är en religion som står i samklang den moderna världen. Material av denna typ kan alltså konsumeras som en form av uppbyggelse litteratur, som ett sätt att odla den egna fromheten och skapa stolthet för den egna religionen i en situation där denna religion kräver omvårdnad för att inte försvinna i konkurrensen med andra fritidssysselsättningar.